

Đưa nông dân nhỏ vào thị trường lớn - Nhìn từ phát triển nông nghiệp sinh thái và vai trò của Hội Nông dân Việt Nam

HOÀNG TRỌNG THỦY*

Khi hệ thống nông nghiệp sinh thái và liên kết sản xuất theo chuỗi giá trị ngành hàng được vận hành tự chủ, thì vấn đề nhức nhối của nông nghiệp nước ta là sản xuất manh mún, giá trị gia tăng của nông sản thấp sẽ được giải quyết.

Khi tổ chức Hội Nông dân vững mạnh, hợp tác xã (HTX) trở thành thành viên của hệ thống kinh tế thị trường thì năng lực cạnh tranh được đảm bảo và kinh tế nông thôn phát triển bền vững sẽ đạt được - Đó là con đường đưa nông dân nhỏ vào thị trường lớn.

Khoa học công nghệ đóng góp lớn vào giá trị nông nghiệp. Ảnh minh họa

Nông nghiệp và nông nghiệp sinh thái

Đến nay, nông nghiệp đã cơ bản bảo đảm vững chắc an ninh lương thực quốc gia. Doanh nghiệp bước đầu đã trở thành tác nhân quan trọng, tạo động lực cho phát triển kinh tế nông nghiệp theo chuỗi giá trị, thúc đẩy thương mại hóa nông sản. Tài nguyên bản địa đã được nhận diện và phát huy hiệu quả ban đầu gắn với “Chương trình mỗi xã một sản phẩm – OCOP” và phát huy lợi thế so sánh với nhiều loại nông, lâm, thủy sản... đối dào, đáp ứng nhu cầu tiêu dùng trong

nước, kim ngạch tăng hàng năm: Năm 2000 là 4,197 tỷ USD, năm 2010 là 19,15 tỷ USD, năm 2020 là 41,25 tỷ, năm 2023 có thể cán mốc 54 tỷ USD, thặng dư dự tính trên 9 tỷ USD⁽¹⁾.

Song, so với mặt bằng chung cả nước, phát triển ở khu vực nông thôn vẫn thấp hơn, nhất là miền núi, vùng đồng bào dân tộc thiểu số, bãi ngang, ven biển. Sản xuất nông nghiệp vẫn nhỏ lẻ, manh mún, tư duy sản xuất theo số lượng vẫn áp đảo tư duy kinh doanh nông nghiệp. Khi nguồn lao động trẻ ở nông thôn bị hút vào khu công nghiệp và đô thị, khi phẩm cấp hợp tác của nông dân còn nhiều hạn chế, thì kinh tế tập thể, trong đó, HTX là nòng cốt khó có thể tạo ra sự bứt phá và chuyển động mạnh mẽ ở nông thôn. Ở miền núi, vùng ven biển và hải đảo, đời

sống của một bộ phận người nông dân khó khăn và gặp nhiều bất lợi về thiên tai, lũ bão và biến động thị trường. Tại khu vực Đồng bằng sông Hồng, Đồng bằng sông Cửu Long, với tốc độ phát triển nhanh của công nghiệp hóa, đô thị hóa, một phần không nhỏ đất sản xuất nông nghiệp đã bị giảm đi, kéo theo sự gia tăng ô nhiễm nguồn nước tưới tiêu cho cây trồng và nuôi trồng thủy sản...

Hiện tại, nông nghiệp Việt Nam đang có những điểm yếu:

Một phần lớn nông sản đưa ra thị trường chất lượng thấp, không đồng nhất về kích cỡ, mẫu mã, giá trị sinh lời thấp, nhất là sản phẩm chăn nuôi. Nông sản xuất khẩu chủ yếu dưới dạng thô hoặc mới qua sơ chế, không thương hiệu còn chiếm số lượng lớn.

Trong chuỗi giá trị nông sản, mới tập trung vào phân khúc thị trường địa phương, giá phổ thông. Các khâu thu hoạch, bảo quản, chế biến, đóng gói chưa đồng bộ, nông sản chưa giữ được phẩm cấp tươi, ngon, chưa gắn với phát huy giá trị văn hóa dân tộc, nhất là văn hóa ẩm thực và văn hóa bản địa để tạo nên sự hấp dẫn với khách hàng.

Nông nghiệp phát triển vẫn chủ yếu dựa vào khai thác tài nguyên đất đai, nước, sức lao động phổ thông. Việc lạm dụng hóa chất trong sản xuất đã làm suy thoái hóa dinh dưỡng đất, ô nhiễm nguồn nước mặt, sức khỏe cây trồng... và những năm gần đây, tốc độ tăng trưởng của nông nghiệp giảm. Trong khi, các quốc gia phát triển, gia tăng chính sách bảo hộ nông nghiệp, nâng tiêu chuẩn hàng hóa nhập khẩu, hàng hóa có trách nhiệm với xã hội, môi trường. Vì vậy, nông sản của Việt Nam phải cạnh tranh “kép” với cả thị trường xuất khẩu và thị trường trong nước.

Đứng trước tình hình trên, Đảng ta đã đề ra chủ trương mới, định hướng mới, giải pháp mới cho phát triển nông nghiệp, là “...*Đẩy mạnh cơ cấu lại nông nghiệp, khai thác và phát huy lợi thế nền nông nghiệp nhiệt đới, phát triển nông nghiệp hàng hóa tập trung quy mô lớn theo hướng hiện đại, vùng chuyên canh hàng hóa chất lượng cao thúc đẩy kết nối nông nghiệp với công nghiệp chế biến, thị trường, xuất khẩu, chuỗi giá trị toàn cầu*”⁽²⁾

Trong sản xuất và giao thương thì tính phổ quát là “tiền nào - của ấy”, sản xuất tốt thì thị trường tốt, sản xuất bền vững thì thị trường bền vững! Từ một nguyên tắc chung này, phát triển nông nghiệp sinh thái là lời giải đúng cho sản xuất lớn với những vùng nguyên liệu tập trung, sản xuất theo quy trình, tiêu chuẩn thị trường thông qua liên kết giữa HTX với tập đoàn kinh tế và doanh nghiệp. Nhờ đó, nông sản sẽ có sản lượng lớn, chất lượng ổn định, kích cỡ, mẫu mã đồng đều với những sản phẩm đặc hữu, mang đặc trưng văn hóa các vùng sinh thái - Nhờ tính khác biệt này, nông sản hàng hóa sẽ cạnh tranh sòng phẳng với sản phẩm tương đồng của các quốc gia trong khu vực để xuất khẩu sang các thị trường có giá trị sinh lời cao... Do vậy, phát triển nông nghiệp sinh thái là lời giải đúng trúng cho sản xuất nông nghiệp, là giải pháp động lực cho tổ chức lại sản

xuất, nâng tầm người nông dân thành chủ thể phát triển nông nghiệp, xây dựng nông thôn mới và mở rộng con đường đi của nông sản Việt Nam trong thị hiện tại và tương lai.

Vậy, nông nghiệp sinh thái là gì?

Nông nghiệp sinh thái được Tổ chức Nông Lương của Liên Hợp quốc (FAO) đề xuất vào năm 2015, được 175 quốc gia thành viên ủng hộ, bởi “Nông nghiệp sinh thái là phương pháp tiếp cận tổng hợp, áp dụng đồng thời các khái niệm, nguyên tắc về sinh thái và xã hội để xây dựng và quản trị các hệ thống nông nghiệp và thực phẩm. Trong khi tối ưu hóa các mối tương tác giữa thực vật, động vật, con người và môi trường, nó xem xét cả các yếu tố xã hội để hướng tới một hệ thống thực phẩm bình đẳng và bền vững”.

Năm 2019, Hội đồng FAO đã phê duyệt 10 thành tố của nông nghiệp sinh thái, gồm: tính đa dạng, chia sẻ kiến thức và đồng khởi tạo, tính tương hỗ, tính hiệu quả, sự tái tạo, sức chống chịu, giá trị xã hội - nhân văn; truyền thống ẩm thực và văn hóa; quản trị có trách nhiệm; kinh tế tuần hoàn và vững chắc”. Đây vừa là mục tiêu, vừa là sự vận hành nền nông nghiệp mà bất cứ quốc gia nào cũng phải đối mặt với biến đổi khí hậu, biến động thị trường và biến đổi của người tiêu dùng - Nền nông nghiệp Việt Nam trong hiện tại và trong tương lai cũng không đứng ngoài sự vận hành đó!

Phát huy vai trò, nhiệm vụ của Hội Nông dân Việt Nam

Nhận diện rõ những lợi thế mà nông nghiệp sinh thái mang lại, những thách thức mà nông nghiệp sinh thái đặt ra, những tồn tại và hạn chế bên trong của “Tam nông” đã làm nảy sinh 4 mâu thuẫn:

Sự chuyển dịch lao động từ nông nghiệp sang công nghiệp và thương mại dịch vụ thêm gia tăng, theo đó là sự hạn chế của năng lực kiểm soát tính tự phát của thị trường tác động trực tiếp tới cung - cầu.

Mâu thuẫn giữa phát triển nông nghiệp sinh thái, nông nghiệp chính xác, nông nghiệp tuần hoàn với những hạn chế về năng lực chủ thể của người nông dân;

Mâu thuẫn giữa nhu cầu xây dựng người nông dân có tri thức, chuyên nghiệp, văn minh với những rào cản về sản xuất nhỏ,

ĐẢNG CỘNG SẢN VIỆT NAM QUANG VINH MUÔN NĂM

Hội ND huyện Hóc Môn (TP.HCM) phối hợp Hội ND xã Thới Tam Thôn thành lập Hợp tác xã nông nghiệp công nghệ cao Trung Đông.

phẩm cấp hợp tác của người nông dân còn nhiều níu kéo;

Mâu thuẫn giữa giữ gìn, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống nông thôn với quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa, hội nhập quốc tế có những biến động, trong khi những giá trị mới đang hình thành.

Những vấn đề nêu trên đặt ra yêu cầu cao hơn, thách thức lớn hơn. Trong bối cảnh đó, khi tổ chức Hội Nông dân Việt Nam đổi mới tư duy mạnh mẽ, phương thức hoạt động linh hoạt, thiết thực hiệu quả sẽ giúp nông dân tận dụng cơ hội và không bị lỡ nhịp với xu thế phát triển chung của đất nước.

Câu hỏi đặt ra là, để tham gia hiệu quả vào phát triển nông nghiệp sinh thái, tổ chức Hội Nông dân Việt Nam cần phát huy vai trò của mình như thế nào?

Trước hết, tiếp tục làm mới và thắt chặt mối liên minh giai cấp Nông dân với giai cấp Công nhân, đội ngũ trí thức; nâng cao hiệu quả liên kết, hợp tác giữa nông dân với doanh nghiệp và các tác nhân trong “Phát triển nông nghiệp sinh thái, nông thôn hiện đại, nông dân văn minh”⁽³⁾ với các nội dung chủ yếu:

Phối hợp với các bộ, ban, ngành xây dựng và thể chế hóa đầy đủ quyền lợi,

nghĩa vụ, trách nhiệm của người nông dân, nâng cao nhận thức, phát huy năng lực của tổ chức Hội Nông dân và hợp tác xã (HTX) để bảo vệ và thúc đẩy quyền, lợi ích hợp pháp, chính đáng của mình và chủ động giữ đúng vai trò “chủ thể trong quá trình phát triển nông nghiệp, xây dựng nông thôn mới”⁽⁴⁾.

Thúc đẩy yếu tố khởi động, phát triển mới của lực lượng nông dân sản xuất kinh doanh giỏi, chủ trang trại, gia trại, doanh nghiệp nông nghiệp. Đội ngũ này có tác phong công nghiệp khi chuyển sang thực hiện nông nghiệp sinh thái, nông nghiệp chính xác, nông nghiệp tuần hoàn... thì họ là đội ngũ tiên phong trong thực hiện và dẫn dắt phong trào.

Tham gia xây dựng chính sách, giám sát và phản biện xã hội về chính sách nông nghiệp, nông dân, nông thôn để chủ động hạn chế sự tự phát, rủi ro của thị trường mà ở đó, luôn chứa đựng những nghịch lý của chuỗi cung ứng, chuỗi giá trị ngành hàng.

Thứ hai, tuyên truyền, vận động nông dân, làm chuyển đổi căn bản tư duy từ sản xuất chạy theo sản lượng sang lấy giá trị làm mục tiêu, trong đó, nâng cao thu nhập cho người nông dân và sản phẩm nông nghiệp có trách nhiệm với người tiêu dùng, với xã hội và môi trường là giá trị cốt lõi với nhiệm vụ và giải pháp sau:

Nâng cao tính thiết thực, hiệu quả các cuộc giám sát để chuẩn hóa toàn bộ các yếu tố đầu vào sản xuất nông nghiệp đến đầu ra của thương phẩm tận tay người tiêu dùng. Do vậy, phải đề cao giá trị sử dụng - sinh thái - nhân văn dựa trên ràng buộc chặt chẽ về trách nhiệm, nghĩa vụ với nông dân.

Để tham gia hiệu quả vào phát triển nông nghiệp sinh thái, tổ chức Hội NDVN cần trực tiếp xây dựng mô hình kinh tế tuần hoàn trong nông nghiệp, mô hình trồng lúa giảm thiểu phát thải nhà kính. Ảnh minh họa

Trực tiếp xây dựng mô hình kinh tế tuần hoàn trong nông nghiệp, mô hình thu gom, phân loại rác tại hộ gia đình, chất thải trong nông nghiệp tại cộng đồng, khu dân cư, mô hình trồng lúa giảm thiểu phát thải nhà kính, để hạn chế mức tối đa gây ô nhiễm môi trường; khắc phục triệt để những tập quán sản xuất, sinh hoạt lạc hậu ảnh hưởng đến môi trường.

Nâng cao năng lực hộ gia đình trong khai thác, tận dụng lợi thế vùng sinh thái để phát triển du lịch nông nghiệp, du lịch sinh thái, du lịch thực nông..., gắn với sản phẩm khác biệt, dựa trên giống cây, con bản địa quý hiếm và tri thức địa phương thông qua Chương trình “Mỗi xã một sản phẩm” (OCOP) để tăng thu nhập cho nông dân và chuyển tải giá trị văn hóa qua sản phẩm nông nghiệp.

Đào tạo và huấn luyện nâng cao kiến thức, kỹ năng sử dụng và điều khiển các thiết bị điện tử thông minh cho cán bộ, hội viên trong thực hành sản xuất; quảng bá, kết nối, tiêu thụ nông sản, xây dựng “nông hộ số”, “nông nghiệp số”, “làng thông minh” trên địa bàn dân cư.

Thứ ba, tăng cường năng lực chủ thể của nông dân trong liên kết, hợp tác sản xuất theo chuỗi giá trị nông sản⁽⁴⁾, ngành hàng, sớm vượt qua sản xuất nhỏ, phân tán, tiểu nông. Chính từ sản xuất nhỏ, phân tán của nông hộ, vai trò, hoạt động của HTX chưa đủ mạnh đã sinh ra các tầng nấc trung gian, khiến người nông dân thua thiệt trên thị trường mà nguyên nhân sâu xa là thiếu năng lực chủ thể. Vì vậy, cần thiết phải làm tốt những việc sau:

Tập hợp nông dân, tổ chức nông dân liên kết thành tổ hợp

tác, HTX, các câu lạc bộ theo sở thích, theo nghề nghiệp để tạo nên sức mạnh hành động tập thể trong sản xuất, trong đàm phán hợp đồng và giảm thiểu rủi ro của thị trường, sự chèn ép của thương lái. Năng lực làm chủ của người nông dân chỉ được khẳng định khi HTX kiểu mới mang lại lợi ích cho các thành viên và nông dân có nghĩa vụ chăm lo, xây dựng HTX vững mạnh thì từ đó, người nông dân có thêm pháp nhân để ứng phó với thị trường.

Xây dựng tổ chức Hội Nông dân vững mạnh, làm điểm tựa vững chắc và bảo đảm cho người nông dân giữ “vai trò chủ thể” và Hội Nông dân là “Người đại diện và bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của giai cấp nông dân”⁽⁵⁾.

Giữ vững địa vị người làm chủ của nông dân trong quá trình liên kết, hợp tác sản xuất⁽⁶⁾, kinh doanh nông nghiệp mà cốt lõi vẫn là phân bổ giá trị gia tăng thu được từ nông nghiệp bảo đảm hài hòa lợi ích của tất cả các bên tham gia, khắc phục được tình trạng nông dân bị chèn ép, chỉ giành được phần khúc giá trị gia tăng thấp

Thứ tư, xây dựng đội ngũ người nông dân thế hệ mới văn minh, chuyên nghiệp,

với các đặc trưng: Yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực đoàn kết, cần cù sáng tạo⁽⁷⁾. Những phẩm chất trên cần được thể hiện, cụ thể hóa trong các Nghị quyết, chương trình hành động của Hội Nông dân các cấp với các nội dung:

Người nông dân có một nền tảng học vấn, trình độ tổ chức sản xuất, kinh doanh nông nghiệp, trước hết là phát triển nền nông nghiệp sinh thái, hiểu biết và chấp hành sự phân công lao động trong HTX. Sản phẩm của người nông dân làm ra phải có trách nhiệm với người tiêu dùng, với xã hội và môi trường

Người nông dân có năng lực quản trị, xây dựng cộng đồng trên địa bàn dân cư, vừa kế thừa giá trị truyền thống tốt đẹp vừa phải vượt lên giới hạn của truyền thống như: Chủ nghĩa bình quân, ganh ghét người hơn mình, biết tôn trọng người làm giàu chính đáng, có ý thức chia sẻ cộng đồng, dẫn dắt cộng đồng và ủng hộ cái mới, cái tiến bộ bằng hành động chính mình.

Thứ năm, tổ chức Hội tiếp tục được xây dựng vững mạnh theo phương châm: Trung ương tinh, tỉnh toàn diện, huyện mạnh, cơ sở bám sát nông dân. Xây dựng đội ngũ cán bộ Hội giỏi về chuyên môn, giàu về kiến thức và năng lực, bền bỉ và tận tụy với nông dân, nông nghiệp nông thôn và đủ khả năng làm việc trong môi trường hội nhập.

Khi hệ thống nông nghiệp sinh thái và liên kết sản xuất theo chuỗi giá trị ngành hàng được vận hành tự chủ... thì vấn đề

nhức nhối của nông nghiệp nước ta là sản xuất manh mún, giá trị gia tăng của nông sản thấp sẽ được giải quyết. Khi tổ chức Hội Nông dân vững mạnh, HTX trở thành thành viên của hệ thống kinh tế thị trường thì năng lực cạnh tranh được đảm bảo và kinh tế nông thôn phát triển bền vững sẽ đạt được. Đó là con đường đưa nông dân nhỏ vào thị trường lớn.

** Nguyên Tổng Biên tập Tạp chí Nông thôn mới*

CHÚ DẪN

(1) Năm 2021, tốc độ tăng trưởng nông nghiệp 2,9% vượt tốc độ tăng trưởng toàn nền kinh tế (2,58%). Tăng trưởng nông nghiệp đóng góp 13,97% vào tốc độ chung toàn nền kinh tế, mức cao nhất trong nhiều năm gần đây.

(2) Văn kiện Đại hội Đại biểu Toàn quốc lần thứ XIII, Đảng Cộng sản Việt Nam, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội 2021

(3) Văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XIII, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội 2021, tr1, tr166.

(4) Chuỗi giá trị bao gồm tập hợp các tác nhân và hoạt động đưa một sản phẩm nông sản từ sản xuất đến người tiêu dùng cuối cùng, theo đó, giá trị của sản phẩm được gia tăng trong mỗi khâu trung gian. (Định nghĩa của FAO, năm 2010).

(5) Văn phòng Trung ương Hội Nông dân: Điều lệ Hội Nông dân Việt Nam khóa 4, 5, 6,7.

(6) *Liên kết ngang, là liên kết nông dân với nông dân thành tổ hợp tác, HTX, câu lạc bộ, HTX với HTX thành liên minh HTX... để SX quy mô lớn, có sản lượng lớn, chất lượng ổn định, kích cỡ, mẫu mã đồng đều.

*Liên kết dọc có nhiều tác nhân tham gia trong chuỗi ngắn, chuỗi khép kín theo đường đi của nông sản từ đầu vào SX đến bán hàng thông qua hợp đồng được bảo hộ bởi pháp luật, đảm bảo lợi ích của các bên tham gia.

(7) Văn phòng Trung ương Đảng: Văn kiện hội nghị lần thứ 9 Ban Chấp hành Trung ương khóa XI, Hà Nội, 2014, tr 49.

Công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, xây dựng nông thôn mới ở nước ta đã đạt được những kết quả tích cực.

